

Magdalena Ritter

„W trudnym okresie odbudowy państwa". Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946-1950, Karol Siemaszko, Warszawa 2015 : [recenzja]

Roczniki Administracji i Prawa 15/2, 378-381

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karol Siemaszko „W trudnym okresie odbudowy państwa”. Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946-1950, Wyd. IPN, Warszawa 2015, ss. 351.

Wydana przez Komisję Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu przy Instytucie Pamięci Narodowej książka Karola Siemaszki *W trudnym okresie odbudowy państwa. Tak zwany mały kodeks karny w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1946-1950* to monografia, która omawia akty prawa karnego z okresu odbudowy Polski z lat 1944-1950, a w szczególności analizuje dekret *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa* z 13 czerwca 1946 roku, potocznie nazywany małym kodeksem karnym (m.k.k.). Autor trafnie zauważa, że w polskiej nauce jest bardzo wiele prac, które omawiają i analizują akty prawne wprowadzane w życie od 1944 roku, jednakże sama organizacja wymiaru sprawiedliwości, obsady personalnej oraz orzecznictwo sądów okręgowych jest skromnie prezentowana w literaturze naukowej. W pierwszym rozdziale przedstawiony został rys historyczny, zawierający przytoczone akty prawne, które obowiązywały w Polsce przed 1939 rokiem. Dzięki temu czytelnik ma możliwość odniesienia przepisów szczegółowo omawianych, wprowadzonych w życie w Polsce Ludowej po 1944 roku, do aktów prawnych obowiązujących przed 1939 rokiem. Oczywiście autor nie poświęca temu tematowi zbyt wiele miejsca, ponieważ nie jest to celem jego pracy. Pomocne jest to jedynie dla czytelników, którzy nie są dość zaznajomieni z przepisami prawnymi obowiązującymi w Polsce w okresie międzywojennym. Autor m.in. przytacza i komentuje kontrowersyjne normy prawa obowiązujące w Polsce w okresie międzywojennym, które później zostały w części lub nawet w całości przeniesione do dekretów, wprowadzanych w życie po 1944 roku, tj. do dekretu *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa* z dnia 16 listopada 1945 roku oraz dekretu *o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa* z dnia 13 czerwca 1946 roku. Przytoczony i omówiony został dekret *o ochronie państwa* z 30 października 1944 roku, który pomimo że został ogłoszony 3 listopada 1944 roku, to jednak obowiązywał wstecz, odnosząc się do czynów od 15 sierpnia 1944 roku (art. 18 dekretu). W tym samym miejscu Karol Siemaszko stawia tezę, że takie działanie było skierowane przeciwko organizacjom i uczestnikom Powstania Warszawskiego. Szkoda jedynie, że jednozdaniowa teza nie została rozwinięta i poparta argumentacją i dowodami, co pozostawia czytelnika z pewną dozą niedosytu.

Na kolejnych kartach książki odnajdujemy szczegółową analizę organizacji sądownictwa w Polsce w latach 1944-1950. Omówione zostały wszelkie aspekty tego tematu – począwszy od reformy sądów powszechnych, przez strukturę sądów szczególnych, po Komisję Specjalną do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Omówiona została także struktura i obsada kadrowa Sądu Okręgowego w Krakowie.

Zwrócić należy uwagę na ogrom wykorzystanych materiałów. Autor przytacza konkretne pisma, wypowiedzi, rozkazy, protokoły, orzecznictwo Sądu Najwyższego oraz orzecznictwo Najwyższego Sądu Wojskowego. Temat został dogłębnie zbadany i omówio-

ny, a informacje zawarte w publikacji są rzeczowe i oparte na niepodważalnych źródłach.

„Postępowanie karne w sprawach o przestępstwa szczególnie niebezpieczne w okresie odbudowy państwa” to tytuł trzeciego rozdziału. Autor analizuje system postępowania karnego przed sądami powszechnymi oraz wojskowymi. Wielokrotnie (s. 75 i n.) czytelnik dostaje przypomnienie, że przepisy kodeksu wojskowego postępowania karnego miały zastosowanie nie tylko w sprawach, w których oskarżonymi byli wojskowi, ale także w stosunku do osób cywilnych podlegających jurysdykcji sądów wojskowych, a więc również w sprawach o przestępstwa z m.k.k. Całość monografii, zgodnie z podtytułem pracy, oparta jest na analizie spraw z małego kodeksu karnego, w których orzekał Sąd Okręgowy w Krakowie. Karol Siemaszko analizuje poszczególne artykuły m.k.k. na podstawie aktów oskarżenia, akt postępowania sądowego wraz z wypowiedziami świadków i oskarżonych oraz orzeczeń sądu. I tak jest właśnie w kolejnych pięciu rozdziałach, w których czytelnik otrzymuje bardzo dokładną i sumiennie wykonaną analizę przestępstw z pięciu różnych kategorii. W rozdziale czwartym Karol Siemaszko porusza zagadnienie przestępstw związanych z rozpowszechnianiem rzekomo fałszywych informacji. Przytoczony art. 22 m.k.k. został zestawiony z art. 11 dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 roku. Zaprezentowana została różnica, a w ślad za nią wyjaśniony został absurd (ze współczesnego punktu widzenia) polegający na tym, że dzięki wykreśleniu kilku słów z art. 11 ww. dekretu, treść art. 22 m.k.k. umożliwiła postawienie w stan oskarżenia osoby za rozpowszechnianie fałszywej wiadomości niepublicznie, np. w rozmowach towarzyskich, tzn. „szeptanki”. Autor wskazuje, iż „współcześnie podkreśla się fakt, że przepis art. 22 m.k.k. godził w fundamentalne prawo człowieka do swobody wypowiedzi” (s. 115 i n.). Jednakże, również w tym przypadku, autor poza podaniem tezy nie rozwija tego tematu. Art. 22 m.k.k. jest w dalszej części omówiony szczegółowo. W kolejnym podrozdziale Autor analizuje przestępstwo z art. 23 m.k.k. sporządzania i rozpowszechniania nielegalnych druków, wizerunków, literatury oraz przechowywania takich materiałów. W ocenie Autora przestępstwo z art. 23 m.k.k. „należałoby uznać, w pewnym sensie za typ kwalifikowany przestępstwa z art. 22 m.k.k. ze względu na niemalże tożsamy przedmiot ochrony i kwalifikowane środki jego naruszenia” (s. 173). Na poparcie swojej tezy Autor przytoczył m.in. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 1950 roku K 15/50. Przepis ten wprowadzał, jak słusznie podkreślił Autor „odpowiedzialność karną już za samo sporządzenie w celu rozpowszechniania druków, pism lub wizerunków, których treść miała pozostać tajemnicą dla władz” (s. 173 i n).

W pracy Autor przedstawia czytelnikowi wykresy, które obrazują statystyki dotyczące osób odpowiadających za omówione przestępstwa na podstawie różnych kryteriów np. płeć, poziom wykształcenia, tematyka wypowiedzi sprawców. Wydaje się to dobrym zabiegiem dla czytelników, ułatwiając percepcję wykładu.

Jednym z wielu ciekawych kazusów, przytoczonych przez Autora, jest akt oskarżenia, jaki wpłynął do Sądu Apelacyjnego w Krakowie w 1950 roku, gdzie oskarżonemu zarzucono znieważenie Józefa Stalina poprzez porównanie go z Adolfem Hitlerem (s. 137). Oczywiście wyroki w takich sprawach były surowe, a ich uzasadnienia (przytoczone w całości

lub w częściach w pracy) były (o zgrozo!), ze współczesnego punktu widzenia nad wyraz absurdalne. Autor wyraźnie wskazuje na fakt, że art. 22 m.k.k. był wielokrotnie wykorzystywany do osobistych porachunków pomiędzy stronami, poprzez składanie fałszywych donosów na kolegów, współpracowników, sąsiadów. Na podsumowującym rozważaniu wykresie widzimy, że w ponad 60% spraw z art. 22 m.k.k. orzekano karę więzienia wobec sprawców. Analiza danych liczbowych w przypadku innych przestępstw jest podobna. W przeważającej większości spraw uniewinnieniu podlegało około 40% oskarżonych.

Należałoby sobie życzyć, aby książka Karola Siemaszki przyczyniła się do prowadzenia analogicznych badań naukowych, a podobne badania były przeprowadzone również na podstawie postępowania sądowego oraz orzeczeń innych sądów. Należy zauważyć, że przedstawione dane statystyczne dotyczące orzekanych wyroków krakowskiego Sądu Okręgowego wskazują na daleko idącą łagodność wyroków orzekanych przez ten sąd. Oczywiście jest także, że sprawiedliwe sądenie winno być regułą sądownictwa, natomiast Autor na podstawie zaprezentowanych przykładów pokazuje rażące niesprawiedliwości ówczesnego systemu sprawiedliwości. W kolejnych rozdziałach, a są nimi: *przestępstwa związane z propagandą faszyzmu, łżeniem narodu, ustroju oraz państwa polskiego, przestępstwo tzw. płatnej protekcji, pozostałe przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu oraz przestępstwa przeciwko interesom gospodarczym państwa*, Karol Siemaszko przytacza, omawia, analizuje obszernie fragmenty uzasadnień wyroków, aktów oskarżenia. Schemat opisów jest podobny. Autor omawia dany artykuł dekretu, przytacza wypowiedzi świadków, oskarżonych, cytuje uzasadnienia aktów oskarżenia, tudzież wyroków. Następnie prezentuje liczby i wykresy obrazujące te liczby. Schemat jest zatem dla czytelnika bardzo przejrzysty.

Autor w zakończeniu przeprowadza analizę statystyczną przedstawionych w pracy danych, ze względu na płeć oraz na wykształcenie. W podanych danych, zwraca uwagę w szczególności na stosowanie środków represyjnych wobec osób z bardzo niskim wykształceniem. Autor trafnie zauważa, że pewna część omówionych przepisów miała za zadanie utrzymanie posłuszeństwa wobec nowej władzy.

Praca napisana jest w sposób bardzo czytelny i przejrzysty. W pierwszych rozdziałach mamy do czynienia z wiedzą typowo teoretyczną, prezentującą poszczególne akty prawne. W kolejnych rozdziałach każdy przepis prawa poparty jest przykładami z życia na podstawie przeprowadzonych postępowań sądowych. Praca porusza ogrom problemów, faktów, związków polityki, gospodarki, prawa. Autor dotyka bardzo wielu aspektów tworzenia i stosowania prawa w okresie przebudowy państwa polskiego po 1944 roku. Dzięki temu czytelnik może poznać, jak stosowane były poszczególne przepisy w życiu codziennym, a w szczególności jak krakowski Sąd Okręgowy orzekał w poszczególnych sprawach. Czytelnik może także ocenić, czy Sąd Okręgowy w Krakowie stał na straży praworządności w trudnym okresie Polski Ludowej.

Należałoby sobie życzyć, aby książka Karola Siemaszki przyczyniła się do prowadzenia analogicznych badań naukowych.

Na zakończenie pracy czytelnik otrzymuje od Autora bogatą bibliografię, całość zapisaną na 17 stronicach. Monografia oparta jest na bogatym zestawie doku-

mentów źródłowych. Wyroki sądu są bardzo liczną grupą dokumentów wśród źródeł, do jakich dotarł Autor publikacji. Ważnym elementem jest spis dekretów, do których się odniósł. Autor zgłębił i przeanalizował bardzo obszerny zestaw dokumentacji. W konsekwencji praca jest profesjonalna, a każde słowo poparte faktami i dowodami.

Magdalena Ritter